

Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport

DECRET 225/2015, de 4 de desembre, del Consell, pel qual es declara Bé d'Interès Cultural Immaterial la festa de les Falles de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira i Torrent.
[2015/9930]

PREÀMBUL

L'article 49.1.5 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana estableix la competència exclusiva de la Generalitat en matèria de patrimoni històric, artístic, monumental, arquitectònic, arqueològic i científic. Així mateix, l'article 26.2 de Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, disposa que la declaració d'un Bé d'Interès Cultural s'ha de fer mitjançant un decret del Consell, a proposta de la conselleria competent en matèria de cultura. Tot això sense perjudici de les competències que l'article 6 de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, reserva a l'Administració General de l'Estat.

Així mateix, la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, en l'article 45 disposa que han de ser declarats béns d'interès cultural les activitats, coneixements, els usos i les tècniques que constitueixen les manifestacions més representatives i valuoses de la cultura i les maneres de vida tradicionals dels valencians. Igualment, poden ser declarats béns d'interès cultural els béns immaterials que són expressions de les tradicions del poble valencià en les manifestacions musicals, artístiques, gastronòmiques o d'oci; en especial aquelles que han sigut objecte de transmissió oral, i les que mantenen i potencien l'ús del valencià.

Mitjançant una resolució de 23 de març de 2015, de la Conselleria de Educació, Cultura i Esport, es va acordar incoar un expedient per a la declaració com a bé d'interès cultural immaterial a favor de la festa de les Falles de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira i Torrent.

En la tramitació de l'expedient s'ha concedit tràmit d'audiència als ajuntaments de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira i Torrent, i a les seues juntes locals falleres.

En compliment del que disposa l'article 27 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, en l'expedient consten els informes favorables de la Universitat de València, la Universitat Catòlica de València, el Consell Valencià de Cultura i la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València.

Per tot això, complits els tràmits que preveu l'article 43 de la Llei 5/1983, de 30 de desembre, de la Generalitat, del Consell, i els articles 26 i següents de la Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del Patrimoni Cultural Valencià, a proposta del conseller d'Educació, Investigació, Cultura i Esport i amb la deliberació prèvia del Consell, en la reunió del dia 4 de desembre de 2015,

DECRETE

Article 1. Objecte

Es declara Bé d'Interès Cultural Immaterial la festa de les Falles de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira i Torrent.

Article 2. Descripció del bé i valors

La descripció del bé i els seus valors es fa constar en l'annex del present decret.

Article 3. Mesures de protecció

La Generalitat vetlarà pel normal desenvolupament i la pervivència d'aquesta manifestació cultural i tutelarà la conservació dels seus valors tradicionals. Qualsevol canvi que excedisca el normal desenvolupament dels elements que formen aquesta manifestació cultural haurà de comunicar-se a la direcció general competent en matèria de patrimoni cultural, perquè, si és el cas, emeta l'autorització administrativa i la consegüent modificació de la present declaració.

La gestió de la festa serà exercida per les juntes locals falleres, encarregades d'organitzar els actes centrals. Les quals, en conjunció

Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte

DECRETO 225/2015, de 4 de diciembre, del Consell, por el que se declara Bien de Interés Cultural Inmaterial la fiesta de las Fallas de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira y Torrent. [2015/9930]

PREÁMBULO

El artículo 49.1.5 del Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana establece la competencia exclusiva de la Generalitat en materia de patrimonio histórico, artístico, monumental, arquitectónico, arqueológico y científico. Asimismo, el artículo 26.2 de Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, dispone que la declaración de un Bien de Interés Cultural se hará mediante Decreto del Consell, a propuesta de la conselleria competente en materia de cultura. Todo ello sin perjuicio de las competencias que el artículo 6 de la Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español, reserva a la Administración General del Estado.

Asimismo, la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, en su artículo 45 dispone que serán declarados Bienes de Interés Cultural las actividades, conocimientos, usos y técnicas que constituyen las manifestaciones más representativas y valiosas de la cultura y los modos de vida tradicionales de los valencianos. Igualmente, podrán ser declarados Bienes de Interés Cultural los bienes inmateriales que son expresiones de las tradiciones del pueblo valenciano en sus manifestaciones musicales, artísticas, gastronómicas o de ocio; en especial aquellas que han sido objeto de transmisión oral, y las que mantienen y potencian el uso del valenciano.

Mediante Resolución de 23 de marzo de 2015, de la Conselleria de Educación, Cultura y Deporte, se acordó tener por incoado un expediente para la declaración como Bien de Interés Cultural Inmaterial a favor de la fiesta de las Fallas de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira y Torrent.

En la tramitación del expediente se ha concedido trámite de audiencia a los Ayuntamientos de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira y Torrent, y a sus juntas locales falleras.

En cumplimiento de lo dispuesto en el artículo 27 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, constan en el expediente los informes favorables de la Universitat de València, la Universitat Catòlica de València, el Consell Valencià de Cultura y la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia.

Por todo ello, cumplidos los trámites previstos en el artículo 43 de la Ley 5/1983, de 30 de diciembre, de la Generalitat, del Consell, y en los artículos 26 y siguientes de la Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del Patrimonio Cultural Valenciano, a propuesta del conseller de Educación, Investigación, Cultura y Deporte y previa deliberación del Consell, en la reunión del día 4 de diciembre de 2015,

DECRETO

Artículo 1. Objeto

Se declara Bien de Interés Cultural Inmaterial la fiesta de las Fallas de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira y Torrent.

Artículo 2. Descripción del Bien y valores

La descripción del bien y sus valores se hace constar en el anexo del presente decreto.

Artículo 3. Medidas de protección

La Generalitat velará por el normal desarrollo y la pervivencia de esta manifestación cultural y tutelarà la conservación de sus valores tradicionales. Cualquier cambio que exceda el normal desarrollo de los elementos que forman esta manifestación cultural deberá comunicarse a la dirección general competente en materia de patrimonio cultural, para que, en su caso, emita la autorización administrativa y consiguiente modificación de la presente declaración.

La gestión de la fiesta la ostentarán las juntas locales falleras, encargadas de organizar los actos centrales. Éstas, en conjunción con los

amb els altres actors, seran les que decidiran sobre els aspectes materials i immaterials, així com el desplegament dels actes de la festivitat anual.

De la mateixa manera, les administracions públiques fomentaran la difusió d'aquest bé, en garantiran l'estudi i la documentació amb criteris científics, i incorporaran els testimonis disponibles a suports materials que en garantisquen la pervivència.

DISPOSICIONS ADDICIONALS

Primera. Publicació i inscripció

El present decret es publicarà en el *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana* i en el *Boletín Oficial del Estado*, i la declaració s'inscriurà en la secció primera de l'Inventari General del Patrimoni Cultural Valencià i es comunicarà, així mateix, al Registre General de Béns d'Interès Cultural, del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport.

Segona. Absència d'incidència en la despesa pública de la present disposició

L'aplicació i el desplegament del present decret no podrà tindre cap incidència en la dotació de tots i de cada un dels capítols de despesa assignada a la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, i, en tot cas, haurà de ser atés amb els mitjans personals i materials d'aquesta conselleria.

DISPOSICIÓ FINAL

Única. Entrada en vigor

El present decret entrarà en vigor l'endemà de la publicació en el *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana*.

València, 4 de desembre de 2015

El president de la Generalitat,
XIMO PUIG I FERRER

El conseller d'Educació, Investigació, Cultura i Esport,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANNEX

1. Exposició de motius

La festa naix a València en el segle XVIII, però des de mitjans fins a finals del segle XIX s'expandeix a les poblacions de Xàtiva, Sueca, Gandia, Alzira i Torrent, i transcendeix, així, l'àmbit originari per a convertir-se en una expressió simbòlica de la identitat regional valenciana.

Les Falles, com qualsevol festa d'indole tradicional, són el resultat dels processos socials i històrics, i estan inserides en la cultura popular amb característiques i valors propis. Tenen un alt grau de popularitat, de coneixement i participació de la forma cultural i la seua identificació amb el poble. Contenen característiques úniques, peculiars, que les doten d'una gran especificitat i particularitat; la construcció del mateix monument les distingeix d'altres festivitats relacionades amb el foc. A més, són reconegudes pels valors estètics, tècnics, creatius i literaris. L'art efímer és especialment visible en el treball dels artistes fallers i en la pervivència dels seus tallers al llarg del temps, molts dels quals han passat de generació en generació.

Els monuments fallers són l'eix central i originari de la festa; la falla, entesa com l'objecte físic monumental, és una obra que té una gran influència d'aspectes molt diversos i que ha anat configurant-se al llarg del temps dins d'una espècie de muntatge escènic, fins i tot teatral, que ha culminat en una estructura generalment de forma piramidal i vertical, en què qual predomina el bigarrament i la superposició d'elements amb un cert risc compositiu.

El monument és el nucli central, l'eix sobre el qual es forja el ritual en què és el primer protagonista, però no l'únic. La unió col·lectiva que discorre en forma de diverses manifestacions al seu voltant està molt pautada per tota una sèrie de mecanismes que s'han anat establint al llarg del temps. Aquesta tradició es conserva i es respecta ritualment, es

demás actores, serán quienes decidan sobre aspectos materiales e inmateriales, así como el desarrollo de los actos de la festividad anual.

Del mismo modo, las administraciones públicas fomentarán la difusión de este Bien, garantizarán su estudio y documentación con criterios científicos, e incorporarán los testimonios disponibles a soportes materiales que garanticen su pervivencia.

DISPOSICIONES ADICIONALES

Primera. Publicación e inscripción

El presente decreto se publicará en el *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana* y en el *Boletín Oficial del Estado*, y la declaración se inscribirá en la sección primera del Inventario General del Patrimonio Cultural Valenciano, comunicándose, asimismo, al Registro General de Bienes de Interés Cultural, del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

Segunda. Ausencia de incidencia en el gasto público de la presente disposición

La aplicación y desarrollo del presente decreto no podrá tener incidencia alguna en la dotación de todos y cada uno de los capítulos de gasto asignada a la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, y, en todo, caso deberá ser atendida con los medios personales y materiales de esta Conselleria.

DISPOSICIÓN FINAL

Única. Entrada en vigor

El presente decreto entrarà en vigor el día siguiente al de su publicación en el *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana*.

Valencia, 4 de diciembre de 2015

El president de la Generalitat,
XIMO PUIG I FERRER

El conseller de Educación, Investigación, Cultura y Deporte,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANEXO

1. Exposición de motivos

La fiesta nace en Valencia en el siglo XVIII, pero desde mediados hasta finales del siglo XIX se expande a las poblaciones de Xàtiva, Sueca, Gandia, Alzira y Torrent, trascendiendo así su ámbito originario para convertirse en una expresión simbòlica de la identidad regional valenciana.

Las Fallas, como cualquier fiesta de indole tradicional, son el resultado de los procesos sociales e históricos, y están insertadas en la cultura popular con características y valores propios. Tienen un alto grado de popularidad, de conocimiento y participación de la forma cultural y su identificación con el pueblo. Contienen características únicas, peculiares, que las dotan de gran especificidad y particularidad; la construcción del propio monumento las distingue de otras festividades relacionadas con el fuego. Además, son reconocidas por sus valores estéticos, técnicos, creativos y literarios. El arte efímero es especialmente visible en el trabajo de los artistas falleros y en la pervivencia de sus talleres a lo largo del tiempo, muchos de los cuales han pasado de generación en generación.

Los monumentos falleros son el eje central y originario de la fiesta; la falla, entendida como el objeto físico monumental, es una obra que tiene una gran influencia de aspectos muy diversos y que ha ido configurándose a lo largo del tiempo dentro de una especie de montaje escénico, incluso teatral, que ha culminado en una estructura de forma piramidal y vertical por lo general, en la cual predomina el abigarramiento y la superposición de elementos con cierto riesgo compositivo.

El monumento es el núcleo central, el eje sobre el cual se fragua el ritual en el que él es el primer protagonista, pero no el único. La unión colectiva que discurre en forma de diversas manifestaciones a su alrededor está muy pautada por toda una serie de mecanismos que se han ido estableciendo a lo largo del tiempo. Esta tradición se conserva

projecta cap al futur com un conjunt que reflecteix la identitat en què la simbiosi ritual es barreja amb la indumentària, la pirotècnia, la música, la literatura... Un tot que s'articula a través de cada individu que, en sentir-se part d'això, és el vehicle transmissor en una cadena que cada vegada es fa més gran per la popularitat i la difusió de la festa juntament amb el suport col·lectiu.

És la festa que més projecció té, i engloba aquestes ciutats i els seus voltants en comissions que articulen els actes en cada barri i amb una junta local que s'encarrega d'organitzar els actes que aglutinen totes les comissions. La complexitat del fenomen faller ha crescut amb el temps i, per a això, les falles han sabut adaptar-se, organitzant-se cada vegada més eficaçment per a consolidar una festa única en el món. En la festa es donen una sèrie de processos rituals que es conformen com un tot comú que han passat de generació en generació i s'han anat perfilant, adaptant i consolidant fins a establir una tradició. Tot això culmina el dia 19 de març en la *cremà*. Després de seqüenciar un ritual que comença el dia de la *plantà*, on tota una sèrie d'elements fixen aquells elements que connecten i contribueixen a corporitzar la festa.

Per això, en conclusió, a més de per raons històriques –poblacions que planten falles més que centenàries–, artístiques, literàries, musicals, associatives i populars, les falles de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira i Torrent es declaren Bé d'Interès Cultural (BIC) Immaterial al ser les representants que s'emmarquen dins de l'anomenada primera època d'imitació de la festa fallera, una etapa compresa entre 1850 i 1900, i són els primers exemples de la difusió de la festa de la capital i les primeres poblacions que van plantar monuments: Xàtiva en 1865, Gandia i Sueca en 1876, Alzira en 1889 i Torrent en 1900.

2. Dades sobre el bé objecte de la declaració

2.1. Denominació:

La festa de les Falles de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira i Torrent.

2.2. Localitats:

Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira i Torrent.

2.3. Data de realització:

Setmana fallera, del 14 al 19 de març.

2.4. Actores:

Les comissions falleres que es reuneixen als casals o altres llocs durant tot l'any per a debatre sobre diversos aspectes de la festivitat i dur a terme celebracions de naturalesa cultural (teatre, poesia, dansa, entre d'altres) i lúdica (activitats esportives, etc.).

2.5. Descripció del bé:

2.5.1. Falles de Xàtiva.

La tradició de plantar falles ve –que es tinga referència escrita– des de 1865, l'any en què la plaça de la Trinitat va plantar el primer monument faller de la ciutat, la «Peixca de l'aladroch», que feia al·lusió a la pesca de l'anxova per a, d'una manera satírica, criticar un altre tipus de pesca comuna entre els sexes.

L'any 1866, amb la falla i llibre titulat *La creu del matrimoni*, es produeix la censura eclesiàstica i la prohibició de ser plantada als carrers de Xàtiva. L'any següent va tornar a plantar-se falla, a la mateixa plaça, amb el lema *Eclipses del matrimoni*. Aquestes tres falles, a falta de més estudis i documents, es consideren les úniques realitzades en el segle XIX a la ciutat de Xàtiva.

En el segle XX, tret d'una falla que en 1922 va ser cremada a Bellveret, al costat de l'ermita de Sant Josep, a la costera del castell, confeccionada aprofitant la deteriorada Tortuga del Corpus, el moment de major esplendor d'aquesta festa a Xàtiva es produeix entre 1932 i 1936, en què any rere any va creixent el nombre de falles plantades i, per tant, el de comissions constituïdes, que arribaren a tots els barris existents en la ciutat.

Amb l'arribada de la Guerra Civil es talla una línia ascendent de la festa fallera. Així, quan en 1941 es reinicia el costum de plantar-les, només se'n crema una. Després, a poc a poc, un prolífic nombre de comissions tornarà a reprendre el vol a mitjan anys quaranta.

La Junta Local Fallera és l'entitat que aglutina i coordina l'activitat comuna de les dèu comissions existents a Xàtiva, els antecedents de la qual trobem en el Comitè Central Faller que es constituí per primera vegada a la ciutat l'any 1933. Després d'uns quants vaïens, i sota la tutela de l'ajuntament i amb el seu patrocini econòmic, la junta s'ha acabat de consolidar. Actualment l'alcalde en té el títol de president nat,

y se respeta ritualmente, se proyecta hacia el futuro como un conjunto que refleja la identidad en el cual la simbiosis ritual se mezcla con la indumentaria, la pirotecnia, la música, la literatura... Un todo que se articula a través de cada individuo que, al sentirse parte de ello, es el vehículo transmisor en una cadena que cada vez se hace mayor por la popularidad y la difusión de la fiesta junto al apoyo colectivo.

Es la fiesta que más proyección tiene, englobando a estas ciudades y sus alrededores en comisiones que articulan los actos en cada barrio y con una junta local que se encarga de organizar aquellos que aglutinan a todas las comisiones. La complejidad del fenómeno fallero ha ido creciendo con el tiempo y, para ello, las falles han sabido adaptarse, organizándose cada vez más eficazmente para consolidar una fiesta única en el mundo. En ella se dan una serie de procesos rituales que se conforman como un todo común que han pasado de generación en generación y se han ido perfilando, adaptando y consolidando hasta establecerse una tradición. Todo ello culmina el día 19 de marzo en la *cremà*. Después de secuenciar un ritual que empieza el día de la *plantà*, donde toda una serie de elementos van fijando aquellos elementos que conectan y contribuyen a corporeizar la fiesta.

Por ello, en conclusión, además de razones históricas –poblaciones que plantan falles más que centenarias–, artísticas, literarias, musicales, asociativas y populares, las falles de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira y Torrent se declaran Bien de Interés Cultural (BIC) Immaterial al ser las representantes de la que se enmarcan dentro de la llamada primera época de imitación de la fiesta fallera, una etapa comprendida entre 1850 y 1900, siendo los primeros ejemplos de la difusión de la fiesta de la capital y las primeras poblaciones que plantaron monumentos: Xàtiva en 1865, Gandia y Sueca en 1876, Alzira en 1889 y Torrent en 1900.

2. Datos sobre el bien objeto de la declaración

2.1. Denominación:

La fiesta de las Falles de Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira y Torrent.

2.2. Localidades:

Xàtiva, Gandia, Sueca, Alzira y Torrent.

2.3. Fecha de realización:

Semana fallera, del 14 al 19 de marzo.

2.4. Actores:

Las comisiones falleras que se reúnen en los casales u otros lugares durante todo el año para debatir sobre diversos aspectos de la festividad y realizar celebraciones de naturaleza cultural (teatro, poesía, danza, entre otros) y lúdica (actividades deportivas, etc.).

2.5. Descripción del bien:

2.5.1. Falles de Xàtiva.

La tradición de plantar falles viene, que se tenga referencia escrita, desde 1865, año en que la plaça de la Trinitat plantó el primer monumento fallero de la ciudad, *La peixca del aladroch*, que hacía alusión a la pesca de la anchoa para, de una manera satírica, criticar otro tipo de pesca común entre los sexes.

En el año 1866, con la falla y libro titulados *La cruz del matrimonio*, se produce la censura eclesiàstica y la prohibición de ser plantada en las calles de Xàtiva. El año siguiente volvió a plantarse falla, en la misma plaza, con el lema *Eclipses del matrimonio*. Estas tres falles, a falta de más estudios y documentos, se consideran las únicas realizadas en el siglo XIX en la ciudad de Xàtiva.

En el siglo XX, salvo una falla que en 1922 fue quemada en Bellveret, junto a la ermita de San José, en la pendiente del castillo, confeccionada aprovechando la deteriorada Tortuga del Corpus, el momento de mayor esplendor de esta fiesta en Xàtiva se produce entre 1932 y 1936, donde año tras año va creciendo el número de falles plantadas y, por tanto, el de comisiones constituidas, llegando a comprender todos los barrios existentes en la ciudad.

Con la llegada de la Guerra Civil se corta una línea ascendente de la fiesta fallera. Así, cuando en 1941 se reinicia la costumbre de plantarlas, solo una es la que se quema. Después, poco a poco, un prolífico número de comisiones volverá a reemprender el vuelo a mediados de los años cuarenta.

La Junta Local Fallera es la entidad que aglutina y coordina la actividad común de las 19 comisiones existentes en Xàtiva, cuyos antecedentes provienen del Comité Central Fallero que se constituyó por primera vez en la ciudad en el año 1933. Después de algunos vaïens, y bajo la tutela del Ayuntamiento y con su patrocinio económico, la Junta ha acabado consolidándose. Actualmente el alcalde ostenta el título de

i el president executiu és triat pels presidents de les comissions, entre persones del món faller.

Les falles que es planten en la via pública són 19 grans, que, sumades a les infantils, fan un total de 38, corresponents a les 19 comissions falleres locals; a les quals, alguns anys, s'hi ha de sumar la falla municipal de l'ajuntament, gestionada per la Junta Local Fallera de Xàtiva.

El programa oficial que es dissenya per a tot l'any, principalment per als dies de la setmana fallera, és d'allò més variat: campionats esportius, de jocs de saló, Mig Any Faller, concursos de teatre, ral·lis humorístics, condimentació de paelles, actes de les presentacions de les distintes falleres majors, cavalcades, desfilades, actuacions musicals, ofrena de flors a la Mare de Déu de la Seu; la Setmana Cultural Fallera, amb exposicions, conferències, projeccions, concerts, etc., i finalitza amb la cremà de les falles, un acte que deixa pas a un nou cicle, i així un any altre.

2.5.2. Falles de Gandia.

L'inici de la festa fallera apareix documentat cap a finals del segle XIX, segons una crònica del diari *Las Provincias* de 1876, de sàtira moral, plantada a la plaça Major de la ciutat. És molt probable que anteriorment ja s'hagueren plantat més monuments sense que els rotatius se n'hagueren fet ressò.

En 1885 es té constància d'un altre monument realitzat per a la inauguració del pont sobre el riu Serpis, que unia el ferrocarril entre Carcaixent-Gandia-Dénia, un monument que exalçava el progrés de manera patriòtica i va ser patrocinat pel gerent de la línia ferroviària.

Un impuls molt important el van donar els artistes vinguts de la capital del Túria, Josep Martínez i Francesc Sambonet. Coneguts com «Els doradors», en arribar a Gandia van obrir una botiga de fusteria religiosa i van promoure el costum de plantar falla el dia de Sant Josep.

En 1904, Martínez i Sambonet van plantar una falla que criticava les autoritats pel mal funcionament de l'enllumenat públic i de l'aigua potable; els càrrecs rellevants de la ciutat s'ho van prendre com un desprestigi i la festa va ser reprimida. En aquesta primera època la falla depenia de la iniciativa particular, així que el desànim es va estendre entre els veïns davant de la possibilitat de conflicte amb les autoritats.

En els primers moments de la festa fallera, s'emmarcava en les celebracions de barri. Per iniciativa veïnal (particular o conjunta) o d'algun patrocinador, la vespra de Sant Josep s'alçava el monument i es cremava la mateixa nit. No hi havia l'estructura organitzativa que existeix en l'actualitat.

No serà fins a 1927 quan el moviment intermitent d'imitació de la festa passarà a ser continu i de plena implantació en la ciutat, amb el naixement de la primera comissió fallera. A partir d'eixe moment es construeixen monuments tots els anys, unes vegades amb més repercussió local, d'altres vegades amb menys. En 1929 es van formar cinc comissions, mentre que en 1933 només es va plantar una falla.

Per a reprendre novament l'impuls faller, entre 1934 i 1935 es va constituir el Comitè Faller. L'influx de València, que organitzava la festa amb un comitè propi, va fer que Gandia viera la necessitat d'organitzar la festa entorn d'un organisme articulador.

D'aquesta manera, en 1935 es tria per primera vegada el ninot indultat, i en 1936 la fallera major de la ciutat, es creen noves comissions i l'ambient d'optimisme generalitzat fa que la festa siga molt participativa amb diferents actes populars. La integració de la festa en l'entramat social de la ciutat de Gandia s'havia aconseguit amb escreix, ja que en eixos moments era la festa que més atenció rebia per part de la ciutadania. Després del conflicte civil, en la postguerra, en 1940, es va improvisar una falla, prova que la festa havia arrelat en la ciutat.

La Junta Local Fallera, l'organisme encarregat de regular i gestionar la festa independentment de qualsevol organisme públic, va ser creada en l'exercici 1946-1947. Des de dins de les comissions va sorgir aquest organisme cohesionador que posa de manifest la seua capacitat com a element associatiu i executiu. L'ajuntament va manifestar el seu suport total cap a la creació de l'entitat fallera i li va concedir una àmplia autonomia i autoritat. A més, es va crear la revista *Foc i Flama*, que ha perdurat fins als nostres dies i en què apareixen totes les comissions i els esbossos de falles amb la seua explicació; d'aquesta manera s'han pogut recopilar les crítiques i la sàtira dels monuments fallers fins a hui en dia.

presidente nato, mientras que el presidente ejecutivo es elegido por los presidentes de las comisiones, entre personas del mundo fallero.

Las fallas que se plantan en la vía pública son 19 grandes, que, sumadas a las infantiles, hacen un total de 38, correspondientes a las 19 comisiones falleras locales; a las que, algunos años, hay que sumar la falla municipal del Ayuntamiento, gestionada por la Junta Local Fallera de Xàtiva.

El programa oficial que se diseña para todo el año, principalmente para los días de la semana fallera, es de lo más variado: campeonatos deportivos, de juegos de salón, Mig Any Faller, concursos de teatro, *rallies* humorísticos, condimentación de paellas, actas de las presentaciones de las distintas falleras mayores, cabalgatas, desfiles, actuaciones musicales, ofrenda de flores a la Virgen de la Seo; la Semana Cultural Fallera, con exposiciones, conferencias, proyecciones, conciertos, etc., finalizando con la quema de las fallas, acto que deja paso a un nuevo ciclo, y así un año tras otro.

2.5.2. Fallas de Gandia.

El inicio de la fiesta fallera aparece documentado hacia finales del siglo XIX, según una crónica del diario *Las Provincias* de 1876, de sàtira moral, plantada en la plaza Mayor de la ciudad. Es muy probable que anteriormente ya se hubieran plantado más monumentos sin que los rotativos se hubieran hecho eco de los mismos.

En 1885 se tiene constancia de otro monumento realizado para la inauguración del puente sobre el río Serpis, que unía el ferrocarril entre Carcaixent-Gandia-Dénia, un monumento que ensalzaba el progreso de manera patriòtica y fue patrocinado por el gerente de la línea ferroviaria.

Un impulso muy importante lo dieron los artistas venidos de la capital del Turia Josep Martínez y Francesc Sambonet. Conocidos como «Els doradors», a su llegada a Gandia abrieron una tienda de carpintería religiosa y promovieron la costumbre de plantar falla el día de San José.

En 1904 Martínez y Sambonet plantaron una falla que criticaba a las autoridades por el mal funcionamiento del alumbrado público y el agua potable; los cargos relevantes de la ciudad lo tomaron como un desprestigio y la fiesta fue reprimida. En esta primera época la falla dependía de la iniciativa particular, así que el desánimo cundió entre los vecinos ante la posibilidad de conflicto con las autoridades.

En los primeros momentos de la fiesta fallera esta se enmarcaba en las celebraciones de barrio. Por iniciativa vecinal (particular o conjunta) o de algún patrocinador, en la víspera de San José se levantaba el monumento y se quemaba la misma noche. No había la estructura organizativa que existe en la actualidad.

No será hasta 1927 cuando el movimiento intermitente de imitación de la fiesta pasará a ser continuo y de plena implantación en la ciudad, con el nacimiento de la primera comisión fallera. A partir de este momento se construyen monumentos todos los años, unas veces con más repercusión local y otras con menos. En 1929 se formaron cinco comisiones, mientras que en 1933 solo se plantó una falla.

Para retomar de nuevo el impulso fallero, entre 1934 y 1935 se constituyó el Comitè Fallero. El influjo de Valencia, que organizaba la fiesta con un comitè propi, hizo que Gandia viera la necesidad de organizar la fiesta en torno a un organismo articulador.

De esta forma, por primera vez en 1935 se elige el *ninot indultat* y en 1936 la fallera mayor de la ciudad, se crean nuevas comisiones y el ambiente de optimismo generalizado hace que la fiesta sea muy participativa, con diferentes actos populares. La integración de la fiesta en el entramado social de la ciudad de Gandia se había conseguido con creces, ya que esos momentos era la fiesta que más atención recibía por parte de la ciudadanía. Tras el conflicto civil, en la posguerra, en 1940, se improvisó una falla, prueba de que la fiesta había enraizado en la ciudad.

La Junta Local Fallera, organismo que se encarga de regular y gestionar la fiesta independentemente de cualquier organismo público, fue creada en el ejercicio 1946-1947. Desde dentro de las comisiones surgió este organismo cohesionador que pone de manifiesto su capacidad como elemento asociativo y ejecutivo. El Ayuntamiento manifestó su apoyo total hacia la creación de la entidad fallera concediéndole amplia autonomía y autoridad. Además se creó la revista *Foc i Flama*, que ha perdurado hasta nuestros días y en ella aparecen todas las comisiones y los bocetos de falles con su explicación correspondiente, de esta forma se han podido recopilar las críticas y la sàtira de los monumentos falleros hasta hoy en día.

A partir d'eixe moment, les falles de Gandia comencen a tindre una identitat pròpia i les comissions s'incrementen: de les 8 que es van erigir en 1947 s'arriba a les 23 actuals.

Aquesta institució està centrada a dotar la festa de mecanismes legals i institucionals, l'organització de tots els actes, i el seu funcionament correcte els recull el reglament de 2006. D'aquesta manera, l'articulació de la festa es basa en unes normes consensuades per les 23 comissions actuals, i la Junta Local Fallera, triada democràticament per tots les falles, s'encarrega de fer que es complisca.

La casa dels fallers a la ciutat de Gandia és el Museu Faller de Gandia, un edifici construït en 2008 i que és la seu del govern de les falles a la ciutat; un element que les diferencia en tot l'àmbit faller, ja que és l'únic centre d'interpretació de les falles reconegut per la Generalitat i, a més, pertany a la Xarxa de Museus de la Diputació. Recentment, ha passat a formar part de l'ICOM (Consell Internacional de Museus), amb seu a París, França.

2.5.3. Falles de Sueca.

La primera falla es va plantar a Sueca l'any 1876, tot i que hi ha dades que la festa es remunta encara més arrere, si es dona credibilitat a la celebració del centenari d'una falla en 1954, amb la qual cosa se'n podria datar l'origen l'any 1854. Encara que no existeix testimoni documental que ho avale, es diu que el suec Josep Bernat i Baldoví, poeta i escriptor de llibrets de falla, va transformar amb un enginy singular la forma tradicional de fer falles, i en va sorgir la falla moderna, que va prendre el nom de falla rodada o falla argumental, que es va plantar a Sueca en eixe any a la confluència dels carrers de la Figuera i de sant Miquel amb el de la Mare de Déu. L'entarimat muntat responia a l'argument *I si t'adobes?* L'any següent, 1855, la falla d'argument és portada a València amb el disseny de Bernat i Baldoví, que va escriure el llibret de versos inefables explicatius del cadafal de la sàtira *El conill, Visanteta i el senyor Facundo*-Història de la falla de sen Chusep de la Plaset de l'Almodí.

Destaca, quant al valor cultural, el concurs de sainets que organitza la Junta Local Fallera, amb una gran participació de les comissions falleres. Igualment i en col·laboració amb l'ajuntament, s'edita la col·lecció «Els nostres sainets», iniciativa que fa que el món de les falles a Sueca reafirme el seu compromís amb la publicació de l'esmentada col·lecció i la convocatòria d'un concurs de redacció de sainets.

2.5.4. Falles d'Alzira.

La vespra del 19 de març de 1889, un grup de veïns de la plaça de Casasús, més coneguda com la placeta de les Gallines, va plantar i va cremar una falla. Coneixem aquest fet perquè el periòdic *Las Provincias* va escriure aquesta notícia el 21 de març del dit any: «En la plaça de Casasús d'Alzira, el veïnat va alçar una bonica falla, la vespra de Sant Josep, que durant el dia va ser molt visitada i cremada a la nit, davant d'una grandíssima concurrència». Possiblement aquella no fóra la primera falla d'Alzira, potser que en anys anteriors grups de veïns plantaren i cremaren alguna falla imitant la festa de la ciutat de València, però el fet és que de cap d'aquelles no ens n'ha quedat constància escrita. Així doncs, hem de considerar que aquella falla plantada i cremada a la plaça de Casasús en 1889 va ser la primera falla coneguda d'Alzira. Després d'aquesta falla, ja no en tenim notícies de cap altra fins a finals del segle XIX, amb el tema de la pèrdua dels últims territoris colonials i els soldats que se n'anaren allà a la guerra i no tornaren a casa, una falla que es plantà l'any 1898, més o menys.

Les falles d'Alzira tenen un gran arrelament i reuneixen història, tradició, cultura, festa... fent que generacions i generacions d'alzirencs, de naixement i d'adopció, hagen pogut integrar-se en els costums i les vivències que, compartides, s'han convertit en un dels principals elements vertebradors de la societat alzirena.

La totalitat de comissions falleres han anat optant per constituir-se en associacions culturals, un caràcter que els dona la seua intensa activitat al llarg de tot l'exercici faller: edicions de llibres, cartells, postals, llibrets de falla, posada en escena de peces teatrals en valencià, cursos de dolçaina i tabal, danses tradicionals, cant en valencià, etc. Sense oblidar el vessant artístic i artesanal dels creadors dels ninots i monuments, els artistes fallers que han mantingut mètodes artesanals i que han aportat, també, al col·lectiu les seues innovacions, a més de la creativitat artística, les obres més destacades de la qual es mostren en l'annual Exposició del Ninot. Els ninots indultats de la cremà de cada any passen a formar part del Museu Faller d'Alzira.

A partir de este momento las fallas de Gandia empiezan a tener una identidad propia y las comisiones fueron formándose cada vez en mayor número: de las 8 que se erigieron en 1947 llegamos a las 23 que tenemos en la actualidad.

Esta institución esta centrada en dotar a la fiesta de mecanismos legales e institucionales, la organización de todos los actos, y su correcto funcionamiento están recogidos en el reglamento de 2006. De esta manera, la articulación de la fiesta se basa en unas normas consensuadas por las 23 comisiones actuales, y la Junta Local Fallera, elegida democráticamente por todas las fallas, se encarga de hacer que se cumpla.

La casa de los falleros en la ciudad de Gandia es el Museo Faller de Gandia, un edificio construido en 2008 y que es la sede del gobierno de las fallas en la ciudad; un elemento que las diferencia en todo el ámbito fallero, ya que es el único centro de interpretación de las fallas reconocido por la Generalitat y, además, pertenece a la Xarxa de Museus de la Diputació. Recientemente ha pasado a formar parte del ICOM (Consejo Internacional de Museos), con sede en París, Francia.

2.5.3. Fallas de Sueca.

La primera falla se plantó en Sueca el año 1876, aunque existen datos de que la fiesta se remonta aún más atrás, si se da credibilidad a la celebración del centenario de una falla en 1954, fechándose así su origen en el año 1854. Aunque no existe testimonio documental que lo avale, se dice que el suecano Josep Bernat i Baldoví, poeta y escritor de llibrets de falla, transformó con ingenio singular el modo tradicional de hacer fallas, surgiendo la falla moderna, que tomó el nombre de falla rodada o falla argumental, plantándose en Sueca en ese año en la confluencia de las calles de la Figuera y de Sant Miquel con el de la Mare de Déu. El entarimado montado respondía al argumento *¿I si t'adobes?* Al año siguiente, 1855, la falla de argumento es llevada a Valencia con el diseño de Bernat i Baldoví, quien escribió el llibret de versos inefables explicativos del cadafal de la sàtira *El conill, Visanteta y don Facundo*-Historia de la falla de sen Chusep de la Plaset del Almudí.

Destaca, en cuanto al valor cultural, el concurso de sainetes que organiza la Junta Local Fallera, con gran participación de las comisiones falleras. Igualmente y en colaboración con el Ayuntamiento se edita la colección «Els nostres sainets», iniciativa con la que el mundo de las fallas en Sueca reafirma su compromiso con la publicación de la citada colección y la convocatoria de un concurso de redacción de sainetes.

2.5.4. Fallas de Alzira.

La víspera del 19 de marzo de 1889, un grupo de vecinos de la plaça de Casasús, más conocida como la placeta de les Gallines, plantó y quemó una falla. Este hecho lo conocemos porque el periódico *Las Provincias* escribió esta noticia el 21 de marzo de dicho año: «En la plaza de Casasús de Alcira, levantó el vecindario una bonita falla, la víspera de San José, que fue durante el día muy visitada y quemada por la noche ante grandísima concurrència». Posiblemente aquella no fuera la primera falla de Alzira, puede ser que en años anteriores grupos de vecinos plantaran y quemaran alguna falla imitando la fiesta de la ciudad de Valencia, pero el hecho es que de ninguna de aquellas nos ha quedado constancia escrita. Así pues, debemos considerar que aquella falla plantada y quemada en la plaza de Casasús en 1889 fue la primera falla conocida de Alzira. Después de esta falla ya no tenemos noticias de otra hasta finales del siglo XIX, con el tema de la pérdida de los últimos territorios coloniales y los soldados que se iban allá a la guerra y no volvían a casa, falla que se plantaría el año 1898, más o menos.

Las fallas de Alzira tienen un gran arraigo, reuniendo historia, tradición, cultura, fiesta... dando lugar a que generaciones y generaciones de alzireños, de nacimiento y de adopción, hayan podido integrarse en las costumbres y vivencias que, compartidas, se han convertido en uno de los principales elementos vertebradores de la sociedad alzireña.

La totalidad de comisiones falleras han ido optando por constituirse en asociaciones culturales, un carácter que les viene dado por su intensa actividad a lo largo de todo el ejercicio fallero: ediciones de libros, carteles, postales, llibrets de falla, puesta en escena de piezas teatrales en valenciano, cursos de dolçaina i tabal, danzas tradicionales, cant en valencià, etc. Sin olvidar la vertiente artística y artesanal de los creadores de los ninots y monumentos, los artistas falleros que han mantenido métodos artesanales y han aportado también al colectivo sus innovaciones, además de su creatividad artística, cuyas obras más destacadas se muestran en la anual Exposición del Ninot. Los ninots indultados de la cremà de cada año pasan a formar parte del Museu Faller d'Alzira.

La gestió d'aquest museu, així com de totes les activitats que comparteixen les diferents comissions, està a càrrec de la Junta Local Fallera, constituïda en 1944: mascletades, teatre en valencià, exposicions del Ninot i indumentària, la crida des del balcó de l'ajuntament, l'ofrena de flors a la Mare de Déu del Lluch i sant Josep, etc.

2.5.5. Falles de Torrent.

Sabem de la primera falla per una troballa casual en la premsa del canvi de segle, exactament en la publicació *El Torrentí*, en el número 12 de data 25 de març de 1900, en la segona columna del tercer full, es llig, en la secció «Cosas de casa»:

«El nostre alcalde és tan aficionat a les festes de Sant Josep, que en el present any ha tingut per convenient autoritzar la instal·lació que tot el poble ha vist a la placeta d'enfront de la casa de Calabuig. Suposem que la dita autorització haurà sigut demanada i concedida amb les degudes formalitats legals, ja que a pesar que, segons es diu públicament, era per a ridiculitzar determinades persones, dos d'elles íntimes de l'alcalde, no l'ha prohibit. Què haurà mogut la dita autoritat per a no fer desaparèixer aquesta falla? Serà la llei, serà el gust de ridiculitzar la tercera persona? Si és això, tant pot l'odi que no respecta l'amistat dels seus? Ens alegra veure'ns reproduïts i assistim a la cremà, i per cert que vam ser l'últim que va caure.»

Aquestes breus línies són utilitzades per a atacar l'alcaldia de l'època amb sarcasme irònic, i en eixe context apareix l'esmentada publicació de la planta de la falla, situada a l'antic carrer del Pi, posteriorment denominada de Cambrils, i actualment de la Mare de Déu de l'Oлива.

Aquesta falla s'emmarca dins de l'anomenada primera època d'imitació de la festa fallera. A mesura que es difon la festa de la capital, les poblacions amb forts nuclis urbans la imiten, de forma espontània i amb una organització d'iniciativa veïnal o fins i tot simplement familiar, com és el cas de la falla de Cambrils de 1923, i molt probablement també aquella de 1900.

L'any 1942 es funda la primera comissió a Torrent, la falla de la plaça del Caudillo, que va ser l'única falla que es va plantar eixe any. Quant a les falles infantils, no serà fins a 1948 quan una comissió en plante la primera, encara que anteriorment s'havien realitzat algunes falles infantils d'iniciativa veïnal o particular, com una que va plantar un jove veí de Torrent a la porta de sa casa en 1934. Ja en 1955 planten falla cinc comissions, i després dels greus incidents de l'any 1957, en què es van desmuntar les falles ja plantades com a reacció davant d'una ordenança municipal, les falles de Torrent han anat expandint-se fins a les 58 comissions falleres actuals.

3. Definició de l'àmbit espacial i temporal

Pel que fa a l'àmbit espacial, cal assenyalar que les Falles són una festa de veïnat que es caracteritza i es delimita fonamentalment per tindre com a centre neuràlgic el carrer o la plaça on es planta el monument, des del qual s'estén pels voltants i els carrers adjacents.

L'àmbit temporal es concreta del 14 al 19 de març, precedit dels actes preliminars que anuncien la dita festa.

La gestión de este Museo, así como de todas las actividades que comparten las diferentes comisiones, está a cargo de la Junta Local Fallera, constituída en 1944: mascletades, pasodobles, teatro en valenciano, exposiciones del *ninot* e indumentaria, *crida* desde el balcón del Ayuntamiento, ofrenda de flores a la Virgen del Lluch y San José, etc.

2.5.5. Fallas de Torrent.

Sabemos de la primera falla por un hallazgo casual en la prensa del cambio de siglo, exactamente en la publicación *El Torrentino*, en el número 12 de fecha 25 de marzo de 1900, en la segunda columna de la tercera hoja, se lee en la sección «Cosas de casa»:

«Nuestro alcalde es tan aficionado a las fiestas de San José, que en el presente año ha tenido por conveniente autorizar la instalación que todo el pueblo ha visto en la plazuela de frente a la casa de Calabuig. Suponemos que dicha autorización habrá sido pedida y concedida con las debidas formalidades legales, por cuanto a pesar de que, según de público se dice, era para ridiculizar a determinadas personas, dos de ellas íntimas del alcalde, no la ha prohibido. ¿Qué habrá movido a dicha autoridad para no hacer desaparecer tal falla, será la ley, será el gusto de ridiculizar a la tercera persona, si es esto, tanto puede el odio que no respeta la amistad de los suyos? Nos alegramos vernos reproducidos y asistimos a la quema, y por cierto que fuimos el último que caímos.»

Estas breves líneas son utilizadas para atacar a la alcaldía de la época con sarcasmo irónico, y en este contexto aparece la citada publicación de la *planta* de la falla, situada en la antigua calle del Pi, posteriormente denominada de Cambrils, y actualmente de la Mare de Déu de l'Oлива.

Esta falla se enmarca dentro de la llamada primera época de imitación de la fiesta fallera. A medida que se difunde la fiesta de la capital, las poblaciones con fuertes núcleos urbanos la imitan, de forma espontánea y con una organización de iniciativa vecinal o incluso simplemente familiar, como es el caso de la Falla de Cambrils de 1923, y muy probablemente también aquella de 1900.

En el año 1942 se funda la primera comisión en Torrent, la Falla de la plaza del Caudillo, que fue la única falla que se plantó ese año. En cuanto a las fallas infantiles, no será hasta 1948 cuando una comisión plante la primera, aunque anteriormente se habían realizado algunas fallas infantiles de iniciativa vecinal o particular, como una que plantó un joven vecino de Torrent en la puerta de su casa en 1934. Ya en 1955 plantan falla cinco comisiones y, tras los graves incidentes del año 1957, en que se desmontaron las fallas ya plantadas como reacción frente a una ordenanza municipal, las fallas de Torrent han ido expandiéndose hasta las 58 comisiones falleras actuales.

3. Definición del ámbito espacial y temporal

En lo referente al ámbito espacial, hay que señalar que las Fallas son una fiesta de vecindad que se caracteriza y delimita fundamentalmente por tener como centro neurálgico la calle o la plaza donde se planta el monumento, desde el que se extiende por las inmediaciones y calles adyacentes.

El ámbito temporal se concreta del 14 al 19 de marzo, precedido de los actos preliminares que anuncian dicha fiesta.